

Ա. ԲԵԿՆԱԶԱՐՅԱՆԻ «ԳԱՂՏՆԻՔ ՂԱՐԱԲԱՂԻ»-Ն ԺԱՄԱՆԱԿԻ
ՀՈԼՈՎՈՒՅԹՈՒՄ (XIX-XXI դդ.)
Բալայան Զ. (ԱրՊՀ, ԼՂՀ)
atayan2011@rambler.ru

Բալանի բառեր՝ Խամսայի մելիքություններ, պետականության
հուշ, Արցախ, բարեկամություն, հայրենիք, գաղափարախոսություն:

1. Հայ գրականության պատմության XIX դարի վերջին
ժամանակահատվածը գրաքննադատական մտքի, քաղաքական
հակասությունների ու այլևայլ հայացքների, նախասիրությունների,
կուսակցական սկզբունքների, գրական ուղղությունների բախման,
նոր համոզմունքների հաստատման երանգներ էր նախանշում ու
արձանագրում՝ բարդ ու անվերժանելի...

2. Համառ մեկնումներով բացել ենք հայ պարբերական մամուլի
օրգանների հետապնդած ծրագրերի, ունեցած
գաղափարայնության, կուսակցական դիրքորոշումների, իրար միջև
մղած անզիջում, կատաղի բախումների որոշակի անդրադարձները,
որոնք հաճախ հանգեցնում էին վատ հետևանքների:

3. Մասնավոր, կուսակից անձանց ու լրագրային օրգանների
միջոցով որևէ հեղինակի կամ նրա երկի նկատմամբ կատարվում էր
դատ՝ ոչ ցանկալի հետևանքներով:

4. Կատարվեց գրական դատ Ա. Բեկնազարյանի «Գաղտնիք
Ղարաբաղի»-ի նկատմամբ, ինչի արդյունքում և մերժվեց այդ
արժեքավոր պատմությունը:

5. «Գաղտնիք»-ն ունի ժամանակագրություն,
ժամանակագրական կարգ:

6. «Գաղտնիք Ղարաբաղի»-ն ներկայացնում է նաև Ղարաբաղի
դրամատիկական անցքերի պատմությունը, պարսից շահերի
արշավանքները դեպի Ղարաբաղ, սկսած 1795 թ. պատմական
իրադարձություններից, Արցախի մելիքների ներքին ու արտաքին
կռիվներից՝ ուղղված թշնամիների դեմ:

7. Պատմության մեջ առկա են Ռուսաստանի և Պարսկաստանի քաղաքական շահերին առնչվող Արցախի մելիքների գործունեության դրսևորումներ:

8. Ըստ ժամանակացուցման՝ ընթերցել և ուսումնասիրել ենք մերժման արժանացած «Գաղտնիք Ղարաբաղի»-ին առնչվող «Մշակ», «Մեղու» և այլ պարբերականներում տպագրված հնարավոր բոլոր հոդվածները, կարծիքները, գովաբանական ու պարսավական մեկնությունները, ապա Րաֆֆու «Գաղտնիք Ղարաբաղի» մատենախոսությունը, Լեոյի «Վէ՞պ, թէ պատմութիւն» մեկնությունը և Մ. Բարխուդարյանի «Քննադատութիւն քննադատութեանց» քննախոսությունը:

9. Այս ընթացքում «Գաղտնիքը» վերլուծելուց հետո՝ կատարելով համապատասխան մեկնություն, արժևորել ենք նրա՝ պատմականությամբ ստեղծված ողնաշարը, քննել այն բազմակողմանի պատմագրաքննական ասպեկտներով, գնահատել հերմենևտիկ (մեկնաբանական) և աքսիոլոգիական (արժեքաբանական) մեթոդով, տվել պատմության ժամանակային կարգը՝ կապված Արցախի պատմության ծավալուն դրսևորումներին, ներկայացրել խամսայի մելիքությունների քաղաքական կորուստի նկարագիրը, մեկնել կերպարների համակարգը, խոսել լեզվի, բարբառային տարրերի առկայությունից:

10. «Գաղտնիքն» ունի յուր՝ գրականության և պատմության փիլիսոփայության մերձեցման, երևույթի մեկնման յուրահատուկ կարգ, որը գնահատված է արցախագիտական մտքի սևեռումներով, պատմական, իրավական, քաղաքական, հոգևոր, գրական նյութի բազմաշերտ (սկզբնաղբյուրային տարբերակով) փաստերով (որոնց հայագիտության մեջ առաջին անգամ ենք անդրադառնում), բանահյուսական մտքի ճոխ պատկերներով, ավանդությունների նորահունչ ու հետաքրքիր օրինակներով և դրանց համապատասխան բացատրություններով:

11. Ուսումնասիրությունը կարոտ է վերաբերում ման ու հարյուրամյա լուծությունից հետո գիտական գնահատության, ինչին նպատակադրվել ու կատարել ենք:

12. «Գաղտնիք Ղարաբաղի» ուսումնասիրությունը արցախագիտական մտքի արժեքավոր էջերից մեկն է: Այն արդիական հնչողություն ունի:

13. «Գաղտնիք Ղարաբաղի»-ն, ընդունելով XIX դարի արցախագիտական մտքի փաստացի ու արժեքավոր վավերագրերից մեկը, նրան դնելով իրեն վերապահված տեղը, ժողովրդի ստեղծածը վերադարձնում ենք ժողովրդին...

THE “MYSTERY OF KARABAKH” OF A. BEKNAZARYAN IN THE CONTEXT OF
TIME (XIX-XXI CENTURIES)

Balayan Z. (Artsakh State University, Nagorno Karabakh Republic)